

Fra stavnsbåndstiden i Nordvestsjælland

Af Rasmus Nielsen †

Stavnsbåndstiden strakte sig fra 1733 til 1788. Kong Kristian den Sjette indførte ved forordning af 5. febr. 1733 stavnsbåndet, ifølge hvilket bønderne fra deres 14. til 36. år skulle forblive på det gods, hvor de hørte hjemme. Grunden til denne bestemmelse var, at herremændene havde klaget til kongen over, at de ikke kunne skaffe soldater til landmilitsen, fordi bondesønnerne forlod godserne, når de skulle være soldater; men i virkeligheden var det også for at skaffe arbejdskraft til herregårdene.

Ved forordningen af 30. juni 1741 blev stavnsbåndet yderligere skærpet, idet bønderne nu skulle forblive på det gods, hvor de hørte hjemme, fra det 9. til det 40. år, og endelig ved forordningen af 13. april 1764 var de stavnsbundne fra det 4. til det 40. år.

20. juni 1788 blev stavnsbåndet ophævet.

Stavnsbåndstiden blev den dybeste fornedrelsestid for bondestanden. En ganske lille lysning i mørketiden blev de få frihedsbreve eller frihedspas, som blev udstedt af godsejerne. I Ars og Skippinge herreder blev der kun udstedt 4 frihedsbreve i 30 år (1759—88). Her skal nævnes et par eksempler. I Ars og Skippinge herreders ret (9. novbr. 1782) lod hmd. Johan Jacobsen af Rørby læse et ham meddelt frihedspas af 28. maj 1763, udgivet af hans daværende husbond Carl Ulrik Amundin, sognepræst i Kalundborg og provst i Ars herred. I samme ret blev 20. novbr. 1784 læst et frihedspas for Søren Fransen Jensen af Gryde Mølle i Bjergsted sogn, udstedt af gehejmeråd Lerche til Lerchenborg

30. oktbr. 1784, hvorefter han må rejse, flytte og fare, hvorhen han lyster uden hæftelse til stamhuset Lerchenborg.

Trods deres fornedrelsestilstand blev bønderne både af øvrigheden og herremændene benyttet til forskellige offentlige hverv. Bønderne blev af øvrigheden valgt til sognefogeder og fik som løn lidt korn af de øvrige gårde i sognet. På Ars og Skippinge herredsting blev læst Lars Sørensens bestalling af 3. decbr. 1777 på at være sognefoged for Raklev sogn mod at nyde de sædvanlige tdr. korn af sognet.

De blev udtaget til tingmænd, som også blev kaldt stokkemænd eller meddomsmænd, og måtte møde en dag om ugen på tinghuset og være vidner ved de der behandlede sager, og det blev gjort ganske gratis. Ved Ars og Skippinge herredsting var 8. juli 1775 følgende 8 gårdmænd stokkemænd: Roel Pedersen af Ubby, Lars Sørensen af Melby, Jørgen Madsen af Rørby, Lars Andersen af Viskinde, Morten Pedersen af Bjergsted, Lars Christophersen af Ubberup, Ole Pedersen af Ubberup og Peder Madsen af Ubberup. Tingmændene måtte møde hver lørdag kl. 10 på tinghuset i Ubberup i Vørslev sogn. Dette tinghus er vel næppe til mere. Foruden retslokalet var der også en lille lejlighed.

Bønderne blev også af øvrigheden udnævnt til stævningsmænd eller kaldsmænd.

De blev af herremændene eller deres forvaltere udtaget til at taksere, hvor mange svin der var olden til i de forskellige skove. Efter 1787 (forordning af 8. juni) skulle nogle bønder vurdere en gård med besætning m. m., før en ny fæster overtog den. Selvejergårdmand Peder Jensen fra Bregninge og sognefoged Morten Pedersen fra Bjergsted mødte i Ars og Skippinge herreders ret (15. decbr. 1787) og sagde, at de havde synet Peder Hansens gård med besætning i Føllenslev. Kammerjunkeren Barner til Alkestrup og Egemark lod ovennævnte ret (28. juni 1788) udmelde 2 uvildige mænd, som skulle vurdere Mathias Gottfredsens hus i Føllenslev og Ole Pedersens hus i Rumperup i overensstemmelse med forordningen af 8. juni 1787 i anledning af, at de begge var døde.

Forvalter Christen Brasch fra Birkendegård mødte 4. sept. 1784 i Ars og Skippinge herreders ret og begærede 4 mænd udmeldt til at syne og taksere Viskinde bys og Kaltred bys til udskiftning forhen opmålte jorder tillige med, hvad der ved markskellets ligning blev at ombytte. De udmeldte mænd skulle „efter aftens varsel“ møde på de åsteder, som måtte forlanges, da landinspektøren endnu ikke med vished kunne bestemme dagen til en sådan forretning.

Dommeren udmeldte sognefoged og selvejergårdmand Peder Christensen af Bregninge, gårdmændene unge Niels Jørgensen af Rumperup, Jens Nielsen og Søren Johansen.

Gårdbesiddere

Det var trange tider for den danske bondestand i stavnsbåndstiden. Mange bønder kunne ikke klare sig, idet de kom til at skylde deres herskaber flere og flere penge. Nogle rømte da i hemmelighed fra deres gårde, mens andre blev der, til de blev sat fra gårdene af godsejerne. Disse gårdmænd, som således måtte forlade deres gårde, blev kaldt gårdforsiddere.

I årene 1760—88 var der henved 50 gårdforsiddere i Nordvestsjælland.

Mange gårdmænd kom ofte i nogen tid til at stå i restance med deres afgifter hos herskaberne.

Forvalter Ancher fra Birkendegård mødte i Ars og Skippinge herreders ret 30. marts 1765 og gav til kende, at han agtede at tage restancetingsvidne for de under Birkendegård, Astrup og Daurup hørende bønder, husmænd og tjenere og havde ladet dem advare om at møde og enten at vedstå eller fragå deres restancer, som gik fra 1. maj 1763 til 1. maj 1764.

De mødte alle og erklærede, at restancerne var rigtige. De havde ikke noget at klage over forvalteren.

Forpagter Coln fra Lerchenborg og Kalundborg Ladegård tog tingsvidne om bøndernes restancer fra 1. maj 1761 til 1. maj 1765 ved samme ret 20. decbr. 1766.

I de følgende år var der lignende tingsvidner. —

Forvalter Bording fra Alkestrup stævnedede Jens Jensen af Havnsø, Egemark gods, for Ars og Skippinge herreders ret 4. marts 1769, fordi han skyldte sit herskab kgl. skatter og landgilde, og fordi han havde forringet besætningen på den gård i Føllenslev, han havde haft i fæste.

Jens Jensen mødte personlig og havde intet at erindre mod stævningen.

Bording fremlagde Jens Jensens fæstebrev af 12. april 1758 og en vurderingsforretning, som var foretaget på gården den 26. juni 1768.

Bording påstod nu, at Jens Jensen skulle have sit fæstebrev forbrudt og betale sit herskab den skyldige restance: 210 rdl. 3 mk. 9 sk. og sagens omkostninger med 6 rdl.

Jens Jensen beklagede, at han havde været uheldig, idet den grasserende sygdom blandt hornkvæget samt snivesyge hos bæsterne havde taget kreaturerne fra ham, svækket hans kræfter og gjort ham uformuende, så han ikke kunne klare sig på den ham betroede gård. I betragtning heraf formodede han, at hans nådige herskab ikke ville behandle ham efter den strengeste ret, da han var villig til at afdrage gælden på den måde, det bedst kunne ske.

Bording begærede så dom.

Herredsfoged R. Grønberg afsagde da 11. marts 1769 den dom, at Jens Jensen som gårdforsidder ikke alene ifølge loven skulle have sit fæstebrev forbrudt, men endog betale restancen: 210 rdl. 3 mk. 9 sk. til sit herskab, oberst Barner samt denne sags omkostninger med 3 rdl. Men i mangel af betaling skal han lide på kroppen med et års arbejde i Københavns fæstning. Alt dette skulle efterkommes inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse.

Forvalter Krag fra Vesterbygård stævnedede gårdforsidderen Jørgen Falch af Løjtved, Avnsøgårds gods, for Ars og Skippinge herreders ret 9. marts 1776 for at høre beviser og lide dom.

På Krag's vegne mødte S. Stephensen og fremlagde i retten en beskrivelses- og afregningsforretning, som Søren Jensen fra Svebølle og Hans Sørensen fra Løjtved havde udført, over Jørgen

Falchs forefundne bo og formue samt over gårdfæld (gårdens forringelse) og besætning.

Jørgen Falch skyldte sit herskab kgl. skatter og landgilde. Han kom derfor til at skyldte dette 909 rdl. 5 mk. 7 sk., og da hans formue kun var 99 rdl. 2 sk., var hans gæld til herskabet 810 rdl. 5 mk. 5 sk.

Stephensen fremlagde Falchs fæstebrev af 31. decbr. 1770 og påstod, at han skulle have sit fæstebrev forbrudt og betale sin gæld til herskabet. Hvis han ikke kunne det, eller hvis han ikke kunne enes med herskabet om at afdrage gælden ved ugedagsarbejde og Københavnsrejser, skulle han idømmes fæstningsarbejde ifølge lov og forordning.

Falch var mødt og tilstod, at gælden var rigtig. Han erklærede, at han gerne ved ugedagsarbejde og Københavnsrejser ville afdrage restancen, så vidt hans svaghed og tilstundne alderdom ville tillade, hvis det høje herskab ville lade sig nøje med det, da han ellers ikke så nogen udvej til at betale gælden.

Krag indlod så sagen til doms.

Han mødte i retten 13. april og sagde, at Lerche og Falch havde sluttet forlig, så der ikke skulle afsiges nogen dom i sagen.

Falch holdt imidlertid ikke forliget, hvorfor Krag atter stævnedede ham for retten og førte vidner.

Hmd. Peder Lorentzen af Viskinde vidnede, at han havde tjent hos Falch fra sidste nytår til dette forår, da Falch forlod sin gård. Han havde hørt, at Falch havde sagt, at der snart skulle ske noget på gården. 8 eller 14 dage efter at Falch var flyttet fra den, døde der en søndag 2 bæster, mens folk var i kirke, og et tredie bæst døde samme dags aften, da den ny fæster Rasmus Hansen fodrede af, og den følgende tirsdag eller onsdag døde yderligere to bæster. Vidnet havde ikke lagt mærke til, at bæsterne havde fejlet noget. De gjorde deres arbejde og fortærede deres foder, lige til de døde.

I retsmødet 11. maj aflagde Søren Knudsen, der havde tjent hos Falch fra mortensdag til nytårsdag, et lignende vidnesbyrd.

Herredsfoged R. Grønberg afsagde så 22. juni 1776 den dom, at Jørgen Falch ifølge forordningen af 28. januar 1682 skulle

betale sit herskab 810 rdl. 5 mk. 5 sk. eller udføre fæstningsarbejde i Københavns fæstning 1 år. —

Fru godsejerinde Levetzau til Sæbygård havde 6. oktbr. 1762 stævnet fæstemøller af Augerup mølle Henrik Werner Depenbrock, som med kone og børn havde forladt møllen og ført sit gods bort fra den, til at møde i Ars og Skippinge herreders ret 20. novbr.

4 mænd havde takseret møllens og husenes brøstfældighed til 514 rdl. 1 sk. Desuden skyldte han sit herskab 2 års afgift af møllen, kgl. skatter, folke- og familieskat, i alt 56 rdl. 4 mk. 8 sk.

Han var ved en dom ved denne ret af 7. maj 1757 og landstingsdom af 24. sept. 1759 dømt til at sætte møllen og husene i forsvarlig stand inden 2 år eller også at have sit fæste forbrudt. Han havde dog ikke rettet sig efter disse domme, og møllen og husene var derfor nu i meget slet tilstand.

Da han uden tilladelse og på en ulovlig måde var flyttet bort, dømte herredsfoged R. Grønberg ham til at betale fru Levetzau 570 rdl. 4 mk. 9 sk. Han skulle pågribes, hvor han fandtes, og holdes i forvaring, indtil han havde betalt pengene til fru.

Tjenestekarlene rømmer

Værnepligten hvilede alene på bondestanden.

De unge karle ville ikke ret gerne være soldater, fordi de hadede den ofte brutale militærtjeneste. Mange rømte fra deres hjemstavn og tog ind til byerne eller til udlandet.

I Nordvestsjælland rømte mindst 35 unge mænd i årene 1760—88.

Poul Pedersen, som var født i Føllenslev på Egemark gods, rømte fra sin fader Peder Poulsen. Der blev lyst efter ham fra prædikestolen i Føllenslev kirke; men han blev ikke fundet. Da han heller ikke vendte tilbage i de følgende år, blev han stævnet for Ars og Skippinge herreders ret 23. febr. 1760. Han var da 26 eller 27 år. Han mødte ikke.

Herredsfoged Hauberg afsagde så 15. marts 1760 den dom, at Poul Pedersen skulle indfinde sig på Egemark gods og være

dette til al den tjeneste, loven og forordningen tilforpligter ham, og hvis han ikke indfinder sig, må han pågribes, hvor han findes, og føres til Egemark gods for at efterkomme sin tjeneste der. Han skal betale processens bekostning.

Selchau til Benzonslund (nu Dønnerup) stævnedes ved prokurator Grønbech fra Vesterbygård den bortrømte Claus Thygesen, som tjente hos sin broder Johan Thygesen i Snertinge, for Ars og Skippinge herreders ret 18. sept. 1762.

To mænd vidnede, at Claus Thygesen virkelig tilhørte Benzonslunds gods, og at han for 2 år siden rømte, da han i oktbr. var til St. Søren's marked i Holmstrup. Den hest, han red på til marked, blev ved en af vidnerne ubekendt person ført tilbage til Snertinge. —

Forvalter Ancher ved Birkendegård stævnedes noget reserve-mandskab og nogle landsoldater, nemlig Jacob Nielsen, Hans Nielsen og Jens Knudsen, alle af Løjtved, Hans Larsen af Kelleklinte, landsoldat Jens Olsen, Knud Christensen, Jens Larsen og Hans Olsen af Svallerup, Mads Nielsen, Peder Pedersen og Jens Olsen af Reerslev og Jørgen Pedersen af Flinterup, som ulovligt havde forladt stamhuset Lerchenborgs gods, for Ars og Skippinge herreders ret 27. januar 1770 for at høre vidnesbyrd og lide dom, fordi de uden pas og tilladelse havde forladt godset.

Ingen af de stævnedes var mødt.

Herredsfoged Grønberg dømte (10. febr. 1770) dem efter loven og forordningen af 5. marts 1731 til ikke alene at pågribes, når, hvor og hos hvem de fandtes, og føres tilbage til godset og derefter tilhøre dette, men også efter forordningen af 4. febr. 1733 til at sidde i fængsel på vand og brød i 14 dage og betale denne sags omkostninger med 1 rdl. samt ellers alle de på deres hæftelse, hjembringelse og andre forårsagede omkostninger efter regning. —

Forvalteren ved Lerchenborg havde efter en lysning ved landstingsretten stævnet en del Lerchenborg og Kalundborg Ladegårds godser tilhørende reservemandskab: Niels Jensen, Just Olsen, Rasmus Madsen, Mikkil Jensen, Søren Andersen, Peder Christensen, Andreas Sørensen, hmd. Anders Jensen og landsoldat

Hans Nielsen, for førnævnte ret 15. juni 1771, fordi de uden tilladelse og lovligt pas var rømt fra godset, og de havde ikke igen villet indfinde sig på det.

Herredsfoged Grønberg dømte dem efter forordningen af 16. april 1764 til at pågribes og føres tilbage til godset.

Strid om en dreng

I stavnsbåndstiden skete det af og til, at der opstod strid om, hvor en dreng hørte hjemme.

Kommerceråd Villiam Hammond, ejer af Ågård, havde til Ars og Skippinge herreders ret 6. oktbr. 1759 ladet indstævne smed Jørgen Kjeldsen i Rørby, boende på Lerchenborg gods, fordi han havde hos sig sin søsterson Kjeld Olsen, som var barnefødt i Bjerre by på Ågårds gods, og som nu i febr. 1759 var 7 år gammel, og fordi smeden ikke på anfordring havde villet levere ham til Ågårds gods til stedfaderen Jens Hansen, smed i Dalby.

Kjeld Olsens fader var gårdmand i Bjerre på Ågårds gods og døde, da drengen var ca. 2 år gammel, og han var i en så fattig tilstand, at boet ikke var tilstrækkeligt til gældens betaling, idet den var på 92 rdl. 5 mk. 14 sk.

Kjelds moder Anne Kjeldsdatter måtte så give sig til at tjene, først ½ år på Ågård, og i den tid lod hun sin søn opholde sig hos sin farfader Jens Bay, som boede på Ågårds gods, og siden var moderen et år i Bjerre på Ågårds gods.

Da moderen i sin enkestand havde opholdt sin søn et år, bad hun sin broder, Jørgen Kjeldsen, smed i Rørby på Lerchenborg gods, om at tage Kjeld til sig; men skønt han vægrede sig derved, lod han sig dog overtale dertil — mod forordningen.

Han tog nu mod drengen på den betingelse, at han ville beholde ham, når han kunne få gavn af ham, hvilket moderen tilstod og bejaede.

Derpå bad moderen en anden kvinde hjælpe sig med at bære Kjeld til Rørby, og morbroderen, smed Jørgen Kjeldsen, tog nu imod ham, da han var over 3 år.

Da nu Kjeld Olsen var i sit 7. år og havde været på Lerchen-

borg gods ca. 4 år, begyndte Hammond retssag, efter at drengen ikke i mindelighed havde været til at få derfra. Forvalter Lassen ved Lerchenborg blev stævnet for Ars og Skippinge herreders ret 10. oktbr. 1759 og meddelte, hvad der ovenfor er fortalt.

Parterne gjorde derefter deres påstande i sagen. Hammond påstod, at Kjeld Olsen uopholdelig burde leveres på Ågårds gods til forældrene, stedfaderen Jens Hansen og hans hustru, og at smeden i Rørby Jørgen Kjeldsen eller forvalter Lassen burde betale denne proces' bekostning.

Forvalter Lassen påstod, at Jørgen Kjeldsen og Kjeld Olsen blev frikendt for den gjorte påstand og Hammond dømt til at betale denne sags omkostninger samt en mulkt til justitskassen for urettelig påført proces, hvorefter sagen af begge parter blev indladt under dom.

Efter sådanne omstændigheder afsagde herredsfoged Dauberg følgende dom 8. marts 1760: Da Kjelds moder Anne Kjeldsdatter var i så fattige omstændigheder, at hun ikke kunne forsyne ham med føde og anden nødtørftighed, fik hun sin broder Jørgen Kjeldsen i Rørby til at tage imod ham, da han kun var 3 år gammel, på den betingelse, at han måtte beholde drengen, når han kunne have gavn af ham, og da han nu er 7 år, fordres han tilbage. Hans moder har ikke forlangt ham tilbage, og stedfaderen har heller ikke forlangt ham uden efter kommercerådens tilskyndelse. Og altså er det denne, som har forlangt, at Kjeld skal vende tilbage til Ågårds gods og tjene der.

Og som Kjeld er kommet fra Ågårds gods, da han var 3 år, kan Hammond ikke med rette forlange, at han skal vende tilbage til Ågård; men Kjeld såvel som smed Jørgen Kjeldsen i Rørby bør for Hammonds tiltale og påstand i denne sag aldeles fri at være.

Processens bekostning betaler Hammond til Jørgen Kjeldsen med 4 rdl. Så betaler Hammond 5 mk. 4 sk. til justitskassen efter forordningen af 23. decbr. 1735 inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse under eksekution efter loven.

Kvægsygen i Viskinde

I omtrent 30 år — fra 1740'erne til 1770'erne — rasede kvægsygen i Danmark. Det var en smitsom sygdom, som gik fra sogn til sogn og bortrev en mængde kvæg og bidrog til at forarme bondestanden. I 1760'erne rasede kvægsygen i Nordvestsjælland.

I den anledning lod stiftamtmanden og amtmand Barner over Holbæk amt i Ars og Skippinge herreders ret 5. decbr. 1767 advare alle og enhver her i Nordvestsjælland mod en person ved navn Hendrich Flammen, som løb omkring her i egnen med adskillige kvægsalver, hvormed han som en i medicinen ukyndig blot ville bedrage de enfoldige. Man bør straks sende meddelelse til amtmanden om hans kvægsalve.

I 1770 kom kvægsygen til Viskinde.

Anno 1770 lørdag den 2. juni blev i tinghuset i Ubberup holdt og sat en lovlig politiret angående nogen mislig omgang med og behandling af det i Viskinde af den grasserende kvægsyge bortfaldne hornkvæg, som ikke efter de allernådigste forordninger var forsvarligt nedgravet.

Til at bivåne politiretten var sognefogederne Anders Mortensen af Bjergsted og Søren Pedersen af Tømmerup til stede.

Politiaktor Jens Larsen fra Kalundborg var mødt og fremlagde en fra politiretten udsendt stævning, som sognefoged Jens Pedersen og Rasmus Madsen, begge af Viskinde, havde forkyndt på Viskinde bys gadestævne for de der forsamlede bønder, og de havde lovet at møde.

Alle de indstævnte Viskinde bys gårdmænd, degnen A. Kesselhahn og smeden Niels Jørgensen blev råbt op 3 gange; men ingen af dem var mødt i politiretten.

Men derimod var de indstævnte vidner mødt. Eden blev så forklaret og oplæst for dem, og enhver især blev formanet til at tale sandhed.

Det første vidne var Jens Larsen, som tjente Jens Christensen, og han gjorde sin ed med oprakte fingre efter loven.

Politiaktor Jens Larsen stillede ham følgende spørgsmål: 1. Om vidnet kan nævne, fra hvem i Viskinde kvæget er død i denne tid, og hvor mange hos enhver. 2. Hvor samme døde kreaturer

er nedgravet, og hvor dybt. 3. Om samme derefter forsvarligt med jord er tildækket. 4. Om vidnet har set nogle af disse døde kroppe derefter at ligge blot, enten i graven eller andetsteds på marken, være sig kvæg, bæster eller ådsler. 5. Hvem disse ådsler da måtte tilhøre.

Han svarede på 1: Jens Clemmensen havde mistet 6 høveder; for resten havde enhver af de indstævnte gårdmænd ved kvægsygen mistet en del kvæg; men hvor mange vidste han ikke. 2: Hans husbond Jens Clemmensens døde kreaturer blev ført hen og gravet ned i sandgraven ved kirken og tildækket med en alen jord, og flere af byens døde kreaturer har han vel set henført til sandgraven; men omgangen med dem ved han for resten ikke, ej heller kan han nævne enhver især. Fra landevejen eller gaden, som løber tæt forbi kirken eller dens ringmur, og til det sted, hvor de døde kreaturer er gravet ned, er omtrent 20—30 skridt „skrås uden for vejens østre side“. Til 4 og 5 vidste han intet at sige.

Så fremstod det andet vidne Hans Pedersen, som tjente Henning Jørgensen, aflagde lovens ed med oprakte fingre og vidnede. 1: Hans husbond Henning Jørgensen havde mistet 5 kvæghøveder, og de øvrige indstævnte gårdmænd havde hver især mistet kvæg af den grasserende syge. 2: Hans husbonds døde kreaturer var ført hen til sandgraven, kastet ned i de dybe huller, hvor der forhen var gravet sand op, og forsvarligt tildækket med jord. De øvrige spørgsmål besvarede han som det forrige vidne.

Det tredje vidne Peder Laursen, som tjente Hans Jacobsen, vidnede, at hans husbond havde mistet 2 høveder af kvægsygen, og at han havde set et dødt bæst ligge på Viskinde mark, og det skulle have tilhørt Ole Olsen i Viskinde, og det var ikke gravet ned før i disse dage.

Det fjerde vidne Villads Jensen, som tjente Hans Hansen, vidnede, at hans husbond havde mistet 3 høveder; det ene hoved blev ført hen og gravet ned i sandgraven, og hans husbond sagde, at det blev gravet 2 alen ned i jorden. De to andre høveder døde på marken og blev efter hans husbonds sigende gravet ned for mere end 8 dage siden.

Det femte vidne Niels Jensen, som tjente Mourits Svendsen, vidnede, at hans husbond mistede alle sine 5 hoveder, og at han havde en død hest liggende på fælleden ved sandgraven, tildækket med jord.

Det sjette vidne, som var hos Ole Mortensen, sagde, at Ole havde mistet 3 hoveder, som blev bragt hen til sandgraven og dækket med omtrent en alen løs jord. En sortbroget kalv døde på marken, blev fundet af en medtjener og gravet ned sidste torsdag. Det femte kreatur døde hjemme og blev gravet ned i en omtrent 2 alen dyb grav og tildækket med jord bag gården ud til fælleden.

Niels Larsen, som tjente Peder Hansen, Ole Madsen, som tjente Mads Hansen, Niels Jensen, som tjente gl. Jens Pedersen, og Christen Nielsen, som tjente Rasmus Mouritzen, vidnede, at der var døde 4 hoveder hos Peder Hansen, 1 hos Mads Hansen, 1 hos Jens Pedersen og 4 hos Rasmus Mouritzen. Alle disse hoveder blev gravet ned i sandgraven og tildækket undtagen 3 af Peder Hansens, hvoraf de 2 blev gravet ned i gaden og 1 i marken, hvor det døde.

Ole Madsen forklarede, at sidste søndag, da han gik til kirke, så han, at der lå nogle døde kreaturer blottede eller ikke tildækkede med jord nede i sandgraven, som bestod af løst grus og sand og lå omtrent 50 skridt fra byen.

Anno 1770 den 16. juni blev i continuation af opsættelse til i dag politiretten sat og foretaget kontra en del bymænd i Viskinde, hvorved Ole Pedersen af Ubberup og Abraham Jørgensen af Nyrup var nærværende som bisiddere.

Politiaktor Larsen fra Kalundborg var mødt. Sognefoged Jens Pedersen og Rasmus Roelsen, begge af Viskinde, meddelte, at de i går eftermiddag havde stævnet Mourits Svendsen og degnen Kesselhahn til at møde i retten 16. juni.

De indstævntes navne blev nu råbt op. Mourits Svendsen mødte og tilstod, at fra ham var et af kvægsygen dødt hoved ført hen og kastet ned i sandgraven og forsvarligt tildækket med jord, og han vidste for resten ikke, hvem de utildækkede hoveder, som ikke var gravet ned, tilhørte. Han havde haft en død

hest liggende ovenfor omtalte grav, og den havde ligget der nogle dage, da han havde tænkt på, at han tillige med natmanden ville tage huden af den. Den blev første gravet ned, efter at herredsfogeden havde haft sine udskikkede mænd der i byen angående det døde kvæg. Han kunne så ikke erindre mere om sagen.

Kesselhahn mødte ikke.

Politiaktor Larsen gjorde nu følgende påstande: Da det er bevist, at 5 a 6 høveder har ligget blottede, og et dødt bæst har ligget på et sted ved by, kirke og landevej, hvilket er stridende mod forordningen af 17. decbr. 1762, bliver enhver af de indstævnte for deres skødesløse omgang forpligtet til en for alle og alle for en efter forordningen af 11. decbr. 1739 at bøde 1 mk. til sognets fattige og mulkteres med 1 mk. pr. person til justitskassen efter forordningen af 23. decbr. 1735 samt betale sagens omkostninger med 8 rdl.

Han ville overlade til dommeren selv at bestemme, hvorvidt degnen for sin opførsel mod stævningsmændene skulle betale mulkt.

Anno 1770, lørdag d. 23. juni, blev politiretten atter sat i sagen kontra en del Viskinde bymænd angående deres omgang med det bortdøde kvæg, Peder Nielsen af Ubberup og Lars Hansen af Lille Fuglede var bisiddere.

Herredsfoged Grønberg afsagde da følgende dom: Efter indstævning for politiretten d. 2. juni er det med de under sagen førte vidner bevist, at alle de indstævnte gårdmænd, nemlig Jens Clemmensen, Henning Jørgensen, Hans Jacobsen, Hans Hansen, Mourits Svendsen, Ole Mouritzen, Peder Hansen, Søren Nielsen, Mads Hansen, gl. Jens Pedersen og Rasmus Mouritzen i Viskinde har henført og lagt deres af kvægsygen døde kreaturer i sandgraven, hvoraf 5 a 6 ifølge to vidners udsagn lå utildækkede, og at Mourits Svendsen desuden havde en død hest liggende ved sandgraven.

Om smeden Niels Jørgensen og degnen Kesselhahn har haft døde kreaturer henlagt på dette sted, er ikke bevist. Men at Kesselhahn på en selvtagen og selvrådig måde har opført sig

imod stævningsmændene Rasmus Roelsen og Jens Jensen, idet han har nægtet at tilbagelevere dem rettens konfirmationsstævning, og desuden har han så hånligt afskediget dem, at han derved har vist en kendelig foragt for retten og rettens pleje, er bevist ved stævningsmændenes forklaring.

Da dette deres forhold med at henlægge deres af en smitsom syge bortfaldne kreaturer på et sted tæt ved landevejen, byen, kirken og desuden i fælled, hvorved byens færdrift falder, og således midt iblandt det endnu for sygdom besparede kvæg, og samme ikke engang forsvarligt nedgravet, er aldeles stridende imod forordningen af 17. decbr. 1762 og følgelig en derimod strafværdig overhørighed, og de har ikke taget til genmæle eller haft nogen lovlig undskyldning at fremføre, så kendes for ret, at ovennævnte 11 gårdmænd bør hver for sig betale i mulkt 1) efter forordningen af 11. sept. 1739 til Viskinde sogns fattige 1 mk., 2) efter forordningen af 23. decbr. 1735 til justitskassen 1 mk. og 3) i sagens bekostning 4 mk., hvilket da for enhver udgør i alt 1 rdl., hvorimod dem forbeholdes al lovlig regres til den eller dem, som forseelsen mest af efterladenhed eller modvilje måtte hæfte på, efterdi ingen speciel, men kun en almindelig oplysning i sagen har været at erholde.

Så bør og Kesselhahn for sin uanstændige adfærd — han burde som embedsmand og lærer bedre vide, hvilken respekt han skyldte loven og lovgiveren — efter forordningen af 23. decbr. 1735 betale 1 rdl. i mulkt til Viskinde sogns fattige og 1 rdl. til justitskassen. Alle pengene skulle betales inden trede solemærker efter denne doms lovlige forkyndelse under justitiens videre tvang.

Oldensvin

I gamle dage blev svinene om efteråret drevet ud i skovene for at æde de olden (bøgens og egens frugter), som var faldet ned fra træerne. To bønder takserede i forvejen, hvor mange svin der var olden til. Her skal nævnes et par eksempler på en sådan taksation.

Forvalter Ancher fra Birkendegaard fik ved Ars og Skippinge

herreders ret 19. sept. 1767 sognefogederne Anders Mortensen af Bjergsted og Jens Pedersen af Viskinde udmeldt til at taksere, hvor mange svin der var olden til i de til Birkendegård hørende skove.

De mødte i retten 26. sept. med følgende taksation: I Daurup skov 5 fuldkomne svin, Snuderup 20, Scharsholms skov, Dyrehaven kaldet, 7, Stokkebjergs store vang 30, Bjergsted 20, Astrups hestehave 7, Skovhaven 5 og Møllevængerne ingen, ialt 94. —

Forvalter Rasmussen fra Lerchenborg mødte i førnævnte ret 24. oktbr. 1767 og fremstillede de for 8 dage siden udmeldte to taksationsmænd, Anders Hansen af Årby og Niels Frandsen af Badstrup, som 22. oktbr. havde indfundet sig i Asnæs skov og takseret den „til svins olden“. I Vesterskoven var der olden til 410 fuldkomne svin, den mellemste Koskov 320 og den forreste Koskov 350, i alt 1080 svin. —

Forvalter Møller fra Birkendegård mødte i retten 12. oktbr. 1771) og fremstillede 2 mænd, Anders Mortensen af Bjergsted og Søren Pedersen af Tømmerup, som havde takseret „til svins olden“ de Birkendegård tilhørende skove. Stokkebjerg og Snuderup skove 60 fuldkomne oldensvin, Stokkebjerg og Bjergsted skov og vang 100, Scharsholm dyrehave 16, Enghaven 4, Astrup hestehave og Stubberup vange 12, Kongens møllevænge 3 og Gryde mølle 3, i alt 200 svin. De anså et treårssvin for et fuldkomment oldensvin, og de regnede 3 toårssvin lig med 2 treårssvin og 2 etårssvin lig med 1 treårssvin. De havde ikke medregnet Svin under 1 år.

Ulovlig skovhugst

I foråret 1769 huggede Jørgen Clausen fra Stokkebjerg 6 egekæppe i Stokkebjerg skov og skjulte de 3 hos sin moder Else Clauses i Svebølle.

Imidlertid fik forvalter Ancher ved Birkedegård dette at vide. Han stævnedes så Jørgen Clausen og hans moder for Ars og Skippinge herreders ret 1. april 1769. Der blev ført flere vidner. Både Jørgen Clausen og hans moder tilstod deres forbrydelse.

Herredsfoged Grønberg dømte (10. juni) dem — „en for

begge og begge for en imod regres til hverandre som i gerningen lige gode“ — til at bøde 10 rdl. for hver egekæp, i alt 60 rdl. efter skovforordningen af 26. januar 1733 eller lide på kroppen efter forordningen af 6. decbr. 1743 samt betale processens omkostninger med 3 rdl. inden 15 dage. —

Forvalter Møller fra Birkendegård stævnedes husmændene Ejlert Olsen og Søren Jensen fra Snertinge for Ars og Skippinge herreders ret 6. marts 1773 angående ulovlig skovhugst. Peder Knudsen fra Borrebjerghuset ved Stokkebjerg og Ane Hansdatter fra Stokkebjerg var stævnet til at vidne.

Peder Knudsen fortalte, at nogen tid før sidste jul fulgtes han med Ane Hansdatter på Borrebjergs vang ved Stokkebjerg, og da mødte de Ejlert Olsen og Søren Pedersen lige uden for vangegården. De bar 58 nyhugne båndstager eller hasselkæppe til karbånd, og de tilstod for ham, at de havde hugget dem i Borrebjergs vang, som tilhørte kammerherre Lerche.

Båndstagerne var så store, at de kunne bruges til baljer og små kar.

Peder tog stagerne fra dem og leverede dem til skovfogeden i Stokkebjerg.

Ane Hansdatter vidnede, da hun 14 dage før jul var gået ind i Borrebjergs vang, så hun, at Ejlert Olsen og Søren Jensen kom ind i vænget og begyndte at hugge kæppe. Hun skyndte sig hen til Peder Knudsen og fortalte, hvad hun havde set. Han fulgte så med hende, og de traf så ved vangeledet de to mænd, bærende på en del kæppe, som de måtte aflevere til Peder Knudsen.

Ejlert Olsens og Søren Jensens navne blev råbt op; men ingen af dem var mødt.

Møller påstod nu, at de burde bøde efter skovforordningen og betale sagens omkostninger.

Herredsfoged Grønberg afsagde 1. maj 1773 følgende dom: Husmændene Ejlert Olsen og Søren Jensen fra Snertinge bør en for begge og begge for en imod regres til hinanden, da de i skovhugsten har været lige delagtige og skyldige, ifølge skovforordningen af 26. januar 1773 betale for disse 58 båndstager 1 rdl. i mulkt til Møller og processens omkostninger med 3 rdl.

Ildebrande

I tidligere tider var det en meget alvorlig sag for fæsterne, når en gård eller et hus brændte; thi der var ingen brandassurance. Ganske vist ejede herremanden både gårdens bygninger, besætning og redskaber; men fæstebonden havde dog også en del ejendele, f. eks. indboet, korn, brændsel m. m., og undertiden ejede han også noget af besætningen. En ildebrand ruinerede derfor næsten altid fæstebonden.

I Ars og Skippinge herreder var der 15 ildebrande i årene 1761—86. 19 gårde og 4 huse blev lagt i aske.

Her skal omtales et par ildebrande.

I Ars og Skippinge herreders ret (20. juni 1761) fremstod Ole Jensen af Kongstrup og gav til kende, at en ulykkelig ildebrand var opstået i Kongstrup by i Røsnæs sogn torsdag d. 11. juni ved middagstid, og den havde ikke alene lagt hans gård i aske, men også hans nabos gård, som var beboet af gl. Mads Jensen, samt et smedehus, hvori smed Chrisen Sørensen boede.

I Ole Jensens gård indebrændte tjenestekarlen Zakarias Michelsen samt nogle kreaturer, kalve, svin og høns, 2 vogne og en plov.

I Mads Jensens gård indebrændte 2 små kalve, nogle høns og alt hans indbo undtagen en kiste og nogle sengeklæder.

Mads Jensens gård bestod af 4 længer: Stuelængen mod syd 15 fag, den vestre Lenge 11, nordre 13 og østre 9. Ole Jensens gård var på 3 længer: Stuelængen mod syd 14 fag, vestre 15 og nordre 16. Hver gårds hartkorn var 10 tdr. 1 skp. 1 album. Smedens stuehus var på 4 fag og smedien 2 fag.

Sognefoged Laurs Laursen og Peder Jensen, begge gårdmænd i Kongstrup, bekræftede Ole Jensens vidnesbyrd. —

I Ars og Skippinge herreders ret (19. oktbr. 1769) mødte fæstebonden Rasmus Hansen fra Årby under Lerchenborg og beklagede, at hans gård på 4 længer: nordre længe var stuelænge 12 fag, østre 11, søndre 11 og vestre 17, i alt 51 fag, var brændt natten mellem 11. og 12. oktbr. Ilden begyndte om aftenen kl. 11 i den vestre længe. I denne søndre gavl begyndte først noget at lade sig se som et lys i en lille håndlygte, og da det samme tid var en stærk søndenvind og storm, bredte denne

lille ild sig i en hast, så gårdens 4 længer snart var omspændt af ilden. I løbet af 2—3 timer var hele gården med alt, hvad der var deri, opbrændt; ikke så meget som en stolpe eller et sparretræ blev reddet.

Der blev ellers gjort meget for at begrænse ilden. Forvalteren fra Lerchenborg mødte straks med Lerchenborgs sprøjte, ligesom Kalundborgs sprøjte også blev tilkaldt; men alt var forgæves.

Hele høsten brændte: 9 rum byg, en sædestak rug, 4 rum havre, 4 rum ærter, 2 læs vikker, 5 rum hø, 3 rum tørv, 24 får, 2 grise, 1 gås, 3 høns samt lænkehunden, alt indbo, sengeklæder og gangklæder. Karlens sengeklæder, en dyne fra pigens seng, karlens kiste og en vogn blev reddet.

Hans Olsen og Peder Sørensen, begge gårdmænd i Årby, mødte som vidner.

Desuden var der følgende ildebrande:

Lars Hansens gård i Allehave, Bregninge sogn, brændte 6. febr. 1762.

Lars Larsens gård i Ubby natten til 16. sept. 1762 ved lynnedslag.

3 gårde (Hans Christensens, Abraham Jørgensens og Søren Pedersens) og hmd. Hans Olsens hus i Nyrup, Raklev sogn, 15. maj 1765.

2 gårde (Ole Rasmussens og Lars Madsens) og hmd. Rasmus Laursens hus i Olstrup i Bregninge sogn 8. juli 1765.

Unge Jens Jensens gård i Ubby natten til 24. april 1767.

Lars Hansens gård i Særslev 8. decbr. 1774.

Vallentin Christensens gård i Føllenslev natten til 24. marts 1778.

Peder Andersens gård i Forsinge 29. maj 1779.

Christian Nielsens hus i Jordløse 26. juni 1780.

2 gårde (unge Peder Larsens og Morten Hansens) og 2 huse (Rasmus Hansens og Lars Andersens) i Bjerre, Svallerup sogn, 20. august 1780.

Ole Nielsens gård i Allehave 20. novbr. 1781.

Hans Christensens gård i Skippinge 4. sept. 1781.

Universitetsbonden Ole Frederiksens gård i Frankerup 3. april 1786.

Bechs kro

Bechs kro lå i nærheden af Jerslev og hørte under Vesterbygård. Kromanden hed Michel Jensen i 1760 og Lars Larsen i 1780. I gamle dage måtte kromanden kun servere drikkevarer for rejsende, men ikke for sognets beboere.

Bechs kro nævnes i 1858, men er forlængst nedlagt.

Forvalter Holch fra Vesterbygård stævnedes kromand Michel Jensen i Bechs kro for Ars og Skippinge herreders ret 7. juni 1760 for at høre stævnte og ustævnte vidner, svare på spørgsmål og lide dom i anledning af hans ulovlige krohold med at sælge øl og brændevin til de nær ved kroen boende bønder, deres tjenere og husmænd samt for ulovligt kortspil, som især skal være passeret sidste pinsedag.

En del vidner blev stævnet.

Michel Jensen fremstod for retten og fortalte, at sidste pinsedag kom en del mænd fra Lille Fuglede, Jerslev og Jordløse byer, hvoraf nogle, især mændene fra Lille Fuglede, hvis mark grænser til Bechs kro, havde været i marken for at efterse markgærderne, og da deres vej faldt lige ved kroen, gik de derind. De havde istandsat hans gærder, og derfor ville de efter landets skik straffe ham, så han og hans karl måtte bøde 2 mk. derfor til bymændene, og de købte nu øl og brændevin hos ham for pengene.

Han havde været ude i marken sammen med mændene fra Jordløse, og de havde overladt ham nogen græsning på en klint til hans kreaturer, og derfor måtte han give dem noget øl og brændevin.

Han vidste ikke bestemt, hvad ærinde mændene fra Jerslev havde hos ham; men han mente, at de havde været ude at syne gærderne sammen med mændene fra Lille Fuglede, og derfor var de fulgt med dem ind i kroen.

Det var langt ud på pinsedags eftermiddag, da folk ikke alene havde været i kirke, men endogså spist til middag, at ovennævnte bønder kom ind i kroen.

Mens de sad og drak, så han, at nogle havde kort til at spille med, og han undrede sig over, hvor de havde fået dem fra; thi han vidste, at der ikke var kort i hans hus.

Efter nogen tids forløb begyndte nogle at blive uenige og slog i bordet; men han anså alt dette for „noget opdigtet tøj for at føre ham i fortræd dermed“.

Bønderne var kun 2 a 3 timer i kroen.

Holch fremstod så og sagde, at han ville føre nogle vidner for at få sagen nøjere oplyst.

Gmd. Hans Pedersen i Lille Fuglede vidnede, at pinsedag, da folk havde været i kirke og spist til middag, gik han tillige med de andre Lille Fuglede bymænd ud at bese deres vangegårder, som grænsede lige mod Bechs kro, og da de havde fundet nogle gårder slette, ville de snakke om det ved kroen. De, som ikke havde istandsat deres gårde, skulle betale bøde.

Da de havde gået i dagens hede og var tørstige, fik de noget øl og brændevin i kroen. På samme tid kom bønderne fra Jerslev og Jordløse ind i kroen og fik øl og brændevin. De første havde været ude at sync gårder sammen med bønderne fra Lille Fuglede. De sidste havde sikkert også synet gårder, da „deres mark grænser op på den anden side gårdet lige til kroen“.

Nogle mænd fra Jerslev spillede kort; men om kortene var stemplede eller ustemplede, vidste han ikke. Han hørte ingen uenighed eller slagsmål. Han gik hjem hen imod aften.

Jens Madsen sagde, at han ikke kunne nægte, at han både før pinsedag, på denne dag og siden havde fået øl og brændevin i kroen, og det havde andre også; men det havde været til nødvendighed og skikkelighed. Han vidste ikke andet at sige om kromanden, end at han holdt et skikkeligt hus for vejfarende og jo ikke for at nogen skulle få videre at drikke end til nødvendighed.

Holch påstod nu, at Michel Jensen blev idømt en bøde efter forordningen, og at han skulle betale sagens omkostninger.

Michel Jensen håbede, at retten efter vidnesbyrdene kunne forstå, at han som en privilegeret kromand ligesom havde været nødt til at lade disse 3 byers mænd få noget øl og brændevin at drikke; thi det var bekendt, at Bechs kro lå langt afsides ved markskel, hvor disse 3 byer havde gårder, som stødte til, og

da han beboede en privilegeret kro, hvoraf han svarede skatter til kongen og afgifter til hans herskab, kunne han ikke nægte så mange byers mænd, som lige på en tid kom ind på kroen for at tale om deres gærder, at få noget øl og brændevin til nødtørft. Ingen blev drukne eller fulde.

Hvis han havde nægtet dem øl og brændevin, kunne han ikke vide, om „sådan kunne ske uden fortrydelse“, eller der kunne være hændet ham noget værre end det, som nu vederfares ham; thi kroen ligger på et farligt sted, og hvad kunne kromanden og hans husfolk gøre, når der skete modstand på et sådant sted.

Han ville håbe, at ingen kunne overbevise ham om andet, end at han holdt så lovligt og skikkeligt krohold, som udfordredes. Skulle han have forset sig, havde han ikke gjort det med forsæt eller profit.

Herredsfogeden afsagde så følgende dom: Da Michel Jensen har ladet bønderne fra Lille Fuglede, Jerslev og Jordløse få øl og brændevin i kroen, idømmes han ifølge forordningen af 8. marts 1757 en bøde på 10 rdl., og da det er sket pinsedag, bør han efter sabbatsforordningen af 12. marts 1745 betale 3 mk. i helligbrøde. Da kortene er ført fra Lille Fuglede til Bechs kro, og altså kromanden aldeles uvedkommende, frikendes han helt for at betale bøde for ulovligt kortspil. Han skulle betale sagens omkostninger inden 15 dage.

Vejlekroen

Vejlekroen lå i Værsløv sogn lige vest for den lille Bregneå, som løb ud i Saltbæk vig. Der var ingen bro over åen der, men et vadested eller vejle, hvoraf kroen havde fået navn.

Den lå ved den sognevej, som ved Birkendegård støder til hovedvejen til Kalundborg.

Færdsejen mellem Kalundborg og Odsherred synes i gamle dage at have gået ad fornævnte sognevej forbi Vejlekroen og videre ad andre sogneveje.

Christen Lund var kromand i Vejlekroen 1772—88 og var vist ikke af bondeslæggt; thi han tiltales med hr. eller sr. i justitsprotokollen, hvad ingen bonde blev tiltalt med.

En sommereftermiddag i 1772 red skytte Delling fra Astrup, sognefoged Jens Pedersen fra Viskinde og Michel Ladefoged fra Birkendegård fra Kalundborg ad landevejen mod Viskinde.

Lidt før disse 3 mænd nåede Birkendegård, blev de indhentet af kromand Christen Lund fra Vejlekroen. Han slog følge med dem. Det varede ikke ret længe, inden Delling og Lund kom op at trættes om den tørveudvisning, som Delling om foråret havde foretaget på Kaltred tørvemose, idet den efter Lunds mening ikke var så redelig og nidkær, som den skulle være.

Lund brugte adskillige uanstændige og utilbørlige ord over for Delling, som så stævnedede ham for Ars og Skippinge herreders ret 11. juni 1772.

Lund mødte og sagde, at han kun havde sagt om Delling, hvad der var sandt.

Delling førte de to ovennævnte mænd, Jens Pedersen og Michel Ladefoged som vidner.

Han forlangte, at Lund skulle idømmes en mulkt og betale sagens omkostninger.

Herredsfoged Grønberg dømte da 30. januar 1773, at de af Lund mod Delling uden årsag rettede utilbørlige ord og beskyldninger ikke bør komme Delling til mindre præjudice eller forklejning på nogen måde, da samme hermed aldeles skal være mortificerede. Lund bør for sin fremfarenhed betale 1 rdl. til Vørslev sogns fattigkasse og 1 rdl. til justitskassen ifølge forordningen af 23. decbr. 1735.

Lund fik snart en ny retssag.

Forvalter Møller ved Birkendegård stævnedede ham for Ars og Skippinge herreders politiret 29. marts 1773 angående ulovligt nattesæde og drik ved sidste fastelavnstider.

Lund mødte i retten og protesterede mod stævningen, som ikke var påtegnet af politiretten.

Herredsfogeden udsatte sagen i 8 dage.

I retsmødet 3. april mødte politiadvokat Jens Larsen fra Vesterbygård og forlangte vidner fremstillet til forhør enten nu eller efter påskehelligdagene.

Lund protesterede mod, at J. Larsen tog sig af denne sag.

Larsen svarede, at han havde lov dertil.

13. april vidnede Christen Jørgensen fra Kaltred, at han en aften hen imod kl. 9 i ugen før sidste fastelavn kom ind i Vejlekroen sammen med flere mænd fra Kaltred. En karl Rasmus Olsen fra Asminderup var da i kroen. De fik øl og brændevin. Han selv fik brændevin for 1 sk.

Så begyndte de tillige med kromanden at spille trekort, hvilket varede næsten 4 timer. De fik under spillet øl og brændevin, og han fik lidt mere, end han kunne tåle; men han kunne dog klare sig selv.

Han tabte 2 mk. 5 sk. under kortspillet; men da han ikke kunne betale dem, blev nogle sild, som han havde købt for 4 mk., taget i forsikring derfor.

En anden gårdmand fra Kaltred vidnede 17. juli, at han tillige med 5 andre mænd fra Kaltred en aften kl. ca. 9 ved sidste fastelavnstider på deres hjemvej fra Kalundborg til Kaltred, hvorimellem der er 7½ fjerdingvej, kom til Vejlekroen forfrosne og kolde, hvorfor de der fik noget varmt øl at drikke. De havde i sinde at opholde sig der, til de kunne se at vejlede sig; thi det var mørkt, og Vejlen, som de skulle over, var vanskelig at passere „formedelst brusene“. Et par af dem kørte dog over vejlen og slap hjem uden fare, mens de øvrige blev i kroen til næste morgen. De fik øl og brændevin og spillede kort med kromanden. Ingen af dem blev dog berusede, da de kun drak til nødtørft. Om natten fik de kun et krus øl.

Herredsfoged Grønberg afsagde 4. sept. 1773 den dom, at Lund burde være fri for Møllers beskyldning for ulovligt krophold, men for uanstændigheden ved det øvede kortspil skulle han ifølge politianordningen og forordningen af 23. decbr. 1735 betale 1 rdl. til Vørslev sogns fattigkasse og lige så meget til justitskassen. Så bør og forvalter Møller for sin ilfærdige, overdrevne og ubeviste beskyldning imod kromanden ifølge ovennævnte forordning betale 1 rdl. til Vørslev fattigkasse og 1 rdl. til justitskassen. Sagens omkostninger ophæves på begge sider.

Anno 1776 lørdag d. 27. april blev af Ars og Skippinge herreders politimester i tinghuset i Ubberup holdt en gæsteret i over-

værelse af bisidderne Ole Pedersen og Lars Christophersen, begge af Ubberup, i en sag mod såvel kromand Lund i Vejlekroen som mod en stor del bønder og tjenere fra Birkendegårds gods, som efter angivelse af forvalter Didrich ved Birkendegård havde holdt ulovligt krohold med drik d. 18. april.

Stævningsmændene Lars Andersen af Viskinde og Anders Rasmussen af Værsløv meddelte, at de 24. og 25. april havde stævnet de skyldige for retten.

Lund var mødt og beklagede sig over Didrichs adfærd over for ham; thi han havde altid bestræbt sig for ikke at gøre noget ulovligt.

Didrich sagde, at det ville have været ham kært, om Lund havde overholdt forordningen om krohold og ikke givet anledning til angivelse. Han forlangte de stævnte vidner afhørt.

Alle vidnerne var mødt undtagen Niels Michelsens karl Peder Nielsen fra Frankerup.

De tilstod alle, at de om formiddagen kl. 10—11 d. 18. april var forsamlede ved Birkendegårds hovmark for at gå „gærdengang“ eller syne gærdernes brøstfældighed og tilstand. De, som ikke havde repareret gærderne, blev straffet med en pengemulkt, og den beløb sig til 8 mk., som blev delt således: De var 31 mænd ved gærdesynet. De 16 fik 4 mk., og de øvrige 15 fik også fire mk.

Kl. 4 om eftermiddagen var de færdige med gærdesynet, og da de intet havde nydt undtagen noget mad, som de havde haft med, blev de enige om at gå til Vejlekroen for at vederkvæge sig. De 16 fra Viskinde fik 8 kander øl og 2 pottes brændevin, som de drak uden for kroen ved landevejen, hvor der stod et bord og nogle bænke, som var flyttet ud af skænkestuen, fordi kromanden havde sit gulv og loft under reparation. De sad på 6 bænke og drak. Drikkevarerne beløb sig til 4 sk. pr. mand.

Det andet hold på 15 delte deres part således, at de 4 fra Frankerup fik 1 mk., for hvilke de købte 2 kander øl og 1/2 pot brændevin, som de drak, mens de sad på bænkene uden for kroen; de øvrige af dette hold fik 3 mk., for hvilke de købte 1 pot brændevin og øl. De drak det på samme sted som de andre.

Omtrent ved solens nedgang gik de alle fra kroen til deres hjem. De fornåm ikke noget til drukkenskåb; dog syntes de, at Jens Clemmensen og Rasmus Roelsen fra Viskinde, gmd. Jørgen Larsen og Peder Jensens karl Peder Sørensen fra Forsinge var beskændede. Slagsmål forefaldt heller ikke; men da de gik hjem, fik Markus Jørgensens karl Jens Nielsen fra Viskinde og Peder Jensens karl Peder Sørensen fra Forsinge hinanden ved håret. Anledningen dertil var, at den sidste tog fat i den førstes trøjeflip, som derved blev noget „udrebet“, idet de løb forbi hinanden. De faldt derved omkuld, og da den ene bad den anden slippe, var det dermed forbi, og der skete intet mere. De skiltes som venner.

Bondefoged Lars Andersen fra Viskinde og skovfoged Rasmus Pedersen fra Snevris vidnede som de forrige.

Lund spurgte vidnerne, om de fik mere at drikke end det, de havde vidnet om, og om yderligere drikkevarer blev dem nægtet af ham eller hans kone.

De svarede, at Jørgen Larsen fra Forsinge fik et glas brændevin og for 1 sk. øl inde i stuen; brændevinen gav han dog til Lars Andersen; men øllet drak han selv. Han forlangte et glas brændevin til, men det blev ham nægtet.

Diderich spurgte vidnerne, hvor bordene og bænkene stod.

De svarede, at de stod ved væggen mellem bryggerhusdøren og porten.

Diderich begærede sagen opsat i 8 dage, hvad retten tillod.

Lund stævnedes nu Diderich for retten 11. maj og førte Lars Andersen og Rasmus Pedersen som vidner. De fortalte, at de endte deres gærdesyn øst for Snevris ved skovmarksgærdet ud til Viskinde mark.

Herredsfoged Grønberg afsagde 15. juni 1776 den dom, at Lund og de stævnte bønder burde for Diderichs tiltale aldeles fri at være, og sagens omkostninger blev ophævet på begge sider.

Faurbo kro

Lørdag d. 3. juni 1780 blev i Ars og Skippinge herreders tinghus i Ubberup holdt en politi- og gæsteret i overværelse af bisid-

derne Ole Jensen af Svallerup og Andreas Madsen i Ubberup ifølge konsumtionsinspektør og løjtnant Others begæring.

Han havde nemlig stævnet kromand Andreas Leye i Faurbo kro for denne ret i anledning af, at han ved en inkvisitionsforretning i kroen havde fundet noget brændevin, og Leye ville ikke fortælle, hvor han havde købt det.

På Others vegne mødte Sigvard Neergård og påstod, at den hos Leye fundne brædevin skulle udleveres til Other eller betales med 12 sk. pr. pot, da Other regnede med, at Leye selv havde brændt den, hvilket var ulovligt. Han forlangte desuden, at Leye skulle idømmes en mulkt og betale sagens omkostninger.

På Leyes vegne mødte Sølling og sagde, at Leye intet ulovligt havde gjort, idet han ikke var pligtig til at fortælle Other, som var konsumtionsforpagter i Kalundborg, hvor han købte sin brændevin.

Herredsfoged Grønberg afsagde 6. juni følgende dom: Det ved inkquisitionen hos Leye forfundne kvantum brændevin, som han selv må have brændt, da han ikke vil levere bevis for, hvor han har købt det, bør ifølge konsumtionsforordningen afleveres til Other eller betales med 12 sk. pr. pot. Desuden skal Leye betale en mulkt på 60 rdl. for ulovligt krohold og brændevinsbrænden samt sagens omkostninger med 4 rdl. inden 3 solemærker.